

Laichterova Literatura česká devatenáctého století III, 2; K. Sabiny Na poušti

Velikého souborného díla Laichterova, *Literatury české devatenáctého století*, leží přede mnou nový svazek: dílu třetího část druhá (napsali Leandr Čech, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jan Máchal, Arne Novák, Albert Pražák). Svazek tento objímá největší nebo nejspornější zjevy české literatury, vlastní zakladatele naší *moderní* literatury; stačí uvést jen jména Nerudovo, Hálkovo, Němcové, Sabinovo. Není pochyby, že obtíže úkolu historiografického rostou, jak proniká dílo do dob novějších: látka jest složitější a odlišenější i žhavější, souvisí sterým bolestným nervem se samou plností našeho dnešního života, s našimi věrami, nadějemi, přesvědčeními. A čím více postupuje se do doby dnešní, tím patrněji vyniká chudoba pouhých popisných metod historických, byť jich bylo užíváno sebeúzkostlivěji a sebetrpělivěji. Historik musí se zde zdvojnásobiti estetikem a psychologem, soudcem kritickým, umělcem slovesným, který má vášnivý smysl pro živototvorné hodnoty umělecké, který cítí literaturu jako mocnost životní a poesii a umění slovesné jako hodnoty kulturní. A právě tento díl ukazuje, jak málokterí z našich oficiálních historiků literárních vyhovují těmto požadavkům: takový historik dovede sice opsat zjev literárně historický látkově, vypsát svět jeho námětů nebo idejí, ale selhává, jde-li o to, vystihnout *vnitřní* básnickou nebo uměleckou organizaci autorovu, jeho výraz, formu, styl. Co napsal na př. Leandr Čech v kapitole Hálkova řeč a jeho umění (str. 257 a n.), jest prostě chudé a bédné. Uvádí-li Čech jako hlavní znak slohu Hálkova

„srdečnou upřímností“, „dobrosrdečnou rozhodností, jež jest z plna srdce přesvědčena o pravdě toho, co praví“ (str. 260), nemůžeš neusmát se pohodlné dobromyslnosti a nekritické bezelstnosti pisatelově. Vpravdě Hálek jako každý významnější básník měl svou expresi, svůj jazyk, svůj pathos, t. j. cosi umělého, dílo vůle a intelektu, a ten umíme již dnes rozebrat a charakterisovat a víc: umíme již dnes ukázat, jak se vyvíjel, jak rostl, mohutněl, kdy se zastavil ve svém rozvoji a ustrnul v manýru atd. — celá řada otázek, které musí položit si estetik a jež musí dovést zodpovědět a ne omlouvat se pohodlně: „Jest vždycky obtížno vyměřiti slovy každou osobní slohovou barvitost kteréhokoli spisovatele.“ V kapitole Knihy veršů podává p. Pražák ne mnohem víc než látkový a původový rozbor Nerudových básní; vlastních jeho básnických sil tvárných, jeho vnitřní metody obrazové, rytmické, melodické, představové atd., celé řady závažných a důležitých problémů z psychologie i techniky tvorby ani se nedotýká. A touto vnějškovou metodou jest traktována i próza Nerudova. Kdekoli autor chce souditi esteticky, budí odpor: soud jeho není hlouběji založen. Přeceňuje zcela patrně Nerudovy Arabesky a srovnání s Dickensem, Irwingem a Thackerayem není šťastné a přílehlivé. Položiti vedle sebe jen tak tyto tři autory různého rodu a různé hodnoty a operovati touto trojicí jako jakousi konstantou estetickou nelze prostě. Básnická síla Dickensova jest v čemsi jiném, než v čem ji vidí p. autor; umělecké těžiště jeho díla rozhodně není v žánrových obrázcích a feuilletonních črtách z ulice. A co možno říci o větě: „Neruda literátům uvedeným jistě se vyrovná — ba, je hlubší, lidštější“? (Str. 139.) Leccos, ale jedno jistě ne, že jest kriticky průkazná a zdůvodněná. Tvrditi o Arabeskách Nerudových, že „zasluhují uznání evropského“, a končiti kapitolu o nich otázkou „kdy ho dosáhnou?“, jest ve vědeckém díle (nemám rád silných slov) při nejmenším nemístné. Tyto soudy o próze Nerudově nebude možno držeti a budoucnost je krutě zredukuje. Jest již vrchovatě na čase, aby i Nerudova próza stala se předmětem studia opravdu kritického a aby přestala být jakýmsi privilegovaným územím,

v němž neplatí kritický a umělecký soud, o němž se smí mluvit jen hyperbolami. Pěšinku těmto příštím soudcům prošlapal již velmi orientovaně Arne Novák ve svém nedosti všímaném Večerním dialogu v prvním sešitě tohoto listu.¹

Nejcennější z tohoto svazku jest Arne Novákova *Božena Němcová*. Dávno nečetl jsem v češtině rozkošnější práce, ucelenější, jemněji vyvážené, prolnavější i obzíravější — ona zachraňuje v tomto svazku čest praporu. Předně: opravdový duševní portrét, který má smysl pro odstín a polotón a dovede vystihnout všecko od základní charakterové struktury až do perturbací nervových a jejích mučivých rozmarů. Po druhé: odvaha k opravdovému estetickému soudu. Hodnoty literární a umělecké jsou Arne Novákovi cosi bolestně živého, k čemu jest vázán mnoha důvěrnými pouty a co cítí jako opravdového kulturního činitele. Pan Novák má před svými kolegy ne naposledy tuto přednost živého a vášnivého vztahu k umění: ví prostě, co jest dobré, silné, opravdové umění, a ví, co není dobré umění — rozdíl, kterému se nenaučíš v žádných učebnicích, který musíš cítit v sobě a cit ten vychovat pak dlouhou a úzkostlivou prací kulturní v spolehlivé a jemné svědomí. Že tento cit sílí a sílí v p. Novákovi, činí mně jeho poslední práce tak milé. A po třetí: opravdové umění kritického slova, pružného, výstižného, barevného, nervově odstíněného, opravdu umělecky řízeného a ovládaného a někde snad až příliš svůdného. Ale co škodí? Je to v Čechách vlastnost tak vzácná a není nebezpečí, že by se jí podlehlo. Věru, není toho nebezpečí; klidně spěte, Achajci!

Na odpor narazila již a protesty podnítila již z tohoto svazku studie p. Máchalova o Sabinovi; a řeknu hned, po jedné stránce právem. K románu Sabinovu *Na poušti*, který vydal pečlivě a svědomitě nákladem Záře p. *Antonín Macek*, připojil dodatek *Život Karla Sabiný*, v němž uveřejňuje i jeho *Obranu proti*

lhářům a utračům a protestuje proti podceňování Sabiný p. Máchalem v *Literatuře české XIX. století*. Cením literárně Sabinu mnohem níže než p. Macek a neodlišuji se ve svém soudě snad mnoho od soudu p. Máchalova, ale nepříjemně dotýká se mne p. Máchalovo povrchní mravnostnictví, které mu diktovalo slova pilátovsky obojetná. Více prý než bída vehnala do policejních služeb Sabinu „jeho lehkomyšlná mělká povaha a nedostatek mravních zásad“. (Str. 421.) Tu promluvila heinovská „sätte Tugend“ a je-li který hlas pod sluncem odporný uchu dobře vychovanému, jest to ten zde. Mnohem blíže pravdě jest p. Macek, když píše, že celý ten český žurnalism z doby bachovské čeká svého Balzaca, který by strhl s něho nimbus a ukázal zákulisní malost a bédnost všech jeho herců. Viniti *jen* Sabinu z lehkomyšlnosti a mělkosti jest pohodlné, ale kritické to není: právě že byl slabý, byl Sabiný jen výrazem a do značného stupně plodem své doby. A doba soudila a odsoudila se v něm nevědomky sama.

Jinak bych rád vytknul, že nesdílím p. Mackovo literární a umělecké hodnocení Sabiný. Sabiný nebyl tvořivý duch básnický; scházely mu vlastní tvárné síly duševní, melodie nitra. Jest to patrné i v jeho verších i v jeho pracích románových. V lyrice nemůže se měřiti na př. s Nebeským; jeho verše jsou dobře míněná a většinou toporná próza; scházejí jim křídla, vnitřní teplo básnické, žár i síla výrazu. A romány jeho jsou práce příležitostné, žurnalistické, úvodníkářské, časové traktáty radikálně liberální, které vkládal do úst mlhavým figurám, nelidským papírovým hastrošům. Sabiný neumí vztyčit pevných živých figur, nemá hlubší lásky k jejich osudům a jejich logice, nejsou mu mnohem víc než jakousi hláskou troubou jeho názorů a přesvědčení společenských. Jest pravda, že byl nucen pracovati naspěch za okolností výjimečně nepříznivých, ale přesto jest také jasné, že vada byla hlubší a že vězela v jeho organismu, v jeho spisovatelské konstituci: jinak by se musila nalézt v jeho pracích alespoň místa umělecky teplá a živná. Jest charakteristické, že z jeho díla románového a povídkového snesitelné jsou jen práce,

1 - Paralelám z cizích literatur u p. Alb. Pražáka bych vůbec mnoho nedůvěřoval. Na str. 302 zahlédl jsem nepříjemný lapsus o Grabbem a Büchnerovi, kteří jsou tu označováni za „dědice Heinovy“. Dramatikové Grabbe a Büchner dědici — Heinovými? Ale vždyť to je již časově nemožné: oba zemřeli před Heinem!

kteře jsou maskované feuilletony a causerie. Sabina byl obětavý propagátor idejí, byl živý kvas své doby, byl neumořitelný novinář a jistě dobrý, ubohý a milý člověk, půl entusiast a půl herec, ale nebyl duch, myslitel, básník, umělec slovesný. I tato legenda musí padnout — ne proto, že je to legenda, ne z obrazoborecké zaujatosti, ale proto, že tato legenda neztělesňuje a nekryje hlubších symbolů života a nechrání v sobě hodnotného duchového kvasu.

Divadlo

Národní divadlo: Henrika Ibsena Strašidla

(Několik poznámek poněkud kacířských)

Ibsen stvořil v Strašidlech moderní pathologický *mythus*, jako Platon tvořil mythy filosofické a theologické — a již to staví jej v této hře vysoko nad všecku novodobou dramaturgiu. Řeční básníci dramatičtí byli této povinnosti zbaveni: měli, třikrát blažení, své mythy tragické a všecko umění jejich, a bylo nesmírné, soustřeďovalo se na to, naléztí těmto starým mythům nový tragický výklad, po případě stvořiti jim novou variantu, která by nesla novou dramatickou formu nebo umožňovala jejich tragický výklad. Ibsen podává v Strašidlech, opakuji, pathologický *mythus* vlastní invence; neboť není pathologická *skutečnost*, co se přihází s Oswaldem. Příroda není tak rafinovaně krutá, aby nechala dorůst potomka churavého otce rázu komořího Alvinga úplného a dokonalého vývoje tělesného a duševního a náhle zabila jej v 27. roce — nikoliv, příroda zabíjí sice potomky churavých otců, ale zabíjí je většinou hned v kolébce nebo záhy v časném věku dětském. Osud Oswaldův jest *mythus* Ibsenův a Ibsenovi bylo ho třeba, aby stupňoval dramatický pathos své hry, aby stvořil moderní tragičnost — neboť není tragičnosti, rozuměj ryzí tragičnosti v životě, nýbrž jen v mythu: v životě vyskytuje se tragičnost jen pomíšená s jinými méně čistými živly, s nehodou, neštěstím, s náhodou.

Kritice jest se tedy nejprve zastaviti u osudu Oswalda Alvinga. Jest opravdu jeho osud tragický? Na první pohled zdá se, že ano: mladý muž, nadaný malíř, který miluje své umění vášnivou láskou a nejen své umění — i celý volný pracovitý život, jak